

(458–471) iznosi pred čitateljstvo spor oko tzv. *Zadarskog slučaja* i teološkog društva *Kršćanska sadašnjost*.

Na kraju ovoga opsežnog djela nalazi se zaključak (472–474), nakon toga slijedi niz različitih priloga (475–504) od kronologije najvažnijih događaja do izvodka iz izvješća Službe državne sigurnosti o zasjedanju Biskupske konferencije u Dubrovniku 7. veljače 1972. godine u vezi s političkim prilikama u Hrvatskoj nakon sloma Hrvatskog proljeća. Izvori i literatura, kratice, kazalo imena i bilješka o autoru nalaze se na samom kraju knjige.

Knjiga dr. Miroslava Akmadže prvi je rad ove vrste koji se na sustavan način, cjelovito i odmjereno, bez predrasuda, na temelju dokumenata bavi tom osjetljivom problematikom. Ovim djelom dobili smo prvi sustavan pregled toga iznimno osjetljivog pitanja odnosa Crkve i države u Hrvatskoj u komunističko vrijeme. Sama knjiga svakako će osvjetliti manje poznate stranice suvremene hrvatske povijesti, ali i povijesti Jugoslavije.

Daniel Patafta

Sedamnaest stoljeća zadarske Crkve: Zbornik radova sa znanstvenog skupa o 1700. obljetnici mučeništva sv. Stošije (Anastazije), Zadar, 16. – 18. studenoga 2004., svezak II. (Od pada Mletačke Republike do pohoda pape Ivana Pavla II.), ur. Livio MARIJAN, Zadarska nadbiskupija – Sveučilište u Zadru, Zadar, 2013., 450 str.

Drugi svezak Zbornika radova sa znanstvenog skupa o 1700. obljetnici mučeništva sv. Stošije, koji je priredila Zadarska nadbiskupija zajedno sa Sveučilištem u Zadru, donosi trinaest radova koji obuhvaćaju povijesno razdoblje od pada Mletačke Republike 1797. godine do pohoda pape Ivana Pavla II. Zadru 9. lipnja 2003. godine.

Drugi svezak Zbornika započinje znanstvenim radom Stijepa Obada pod naslovom »Zadarska nadbiskupija od Campo Formija do Rapalla« (4–26). Autor u svojem radu obrađuje položaj mjesne Crkve u Zadru za prve austrijske uprave u Dalmaciji nakon mira u Campo Formiju 1797. godine do mira u Požunu 1805. godine, odnose između Crkve i države za francuske vlasti, zatim položaj mjesne Crkve za vrijeme druge austrijske uprave te odnos crkvenih vlasti prema nacionalnoj integraciji. Nadalje, autor donosi pregled mjesne Crkve u novom duhu vremena s posebnim osvrtom na problematiku dezintegracije Dalmacije u Austro-Ugarskoj kroz Narodnu stranku i Autonomašku stranku kao i proces prijelaza u građansko društvo. U radu se donosi i kronotaksa prvih zadarskih nadbiskupa nakon postavljanja prvog namjesnika Hrvata u Dalmaciji. U radu se nadalje govori o vjerskom i crkvenom životu u Zadarskoj nadbiskupiji tijekom 19. stoljeća nakon ustroja francuske uprave u Zadru i ostaloj Dalmaciji s osobito bogatim prikazom nastanka, gradnje, nadogradnje i popravaka župnih crkava diljem otočkih i kopnenih župa Nadbiskupije. U radu se navode muške i ženske redovničke zajednice koje su svoje samostane imali diljem Nadbiskupije kao i one koje je francuska vlast u Zadru dokinula.

Tekst »Povijesni izvori o Zadarskoj nadbiskupiji u Državnom arhivu u Zadru (od pada Mletačke uprave do 1877. godine)« (27–30) koautorski je rad Slavka Ražova i Ivane Čubela. Donosi se kratki prikaz fondova Državnog arhiva u Zadru u razdoblju od osamde-

set godina koji su važni za istraživanje povijesti zadarske Crkve u vrijeme četiriju uprava: mletačke, prve austrijske, francuske i druge austrijske.

Slavko Kovačić u svojem članku »Zadarska nadbiskupija u preustroju dalmatinskih biskupija (od početka pripreme bule »*Locum beati Petri*« iz godine 1828. do njezine provedbe godine 1830.)« (31–64) na temelju podataka iz raznih arhiva (Vatikanskoga, Državnoga u Beču, Namjesničkoga u Zadru i Nadbiskupskoga u Zadru), prikazuje stanje zadarske Crkve i određuje njezin položaj u ustroju dalmatinskih biskupija, nanovo oblikovanomu godine 1830. proglašenjem i provedbom bule *Locum beati Petri* iz 1828. godine. Pozornost se posvećuje pripremama toga preustroja za prve austrijske vladavine u Dalmaciji (1797. – 1806.) i u počecima druge vladavine (1814. – 1819.), osobito za višegodišnjih pregovora carskih vlasti sa Svetom Stolicom o budućem preustroju (1819. – 1828.). Posebna se pozornost posvećuje ulozi upravo tada imenovanoga zadarskoga nadbiskupa Novaka. Napokon se iznose one odredbe spomenute bule koje su se izravno ticale zadarske Crkve te se dokumentirano prikazuje njihova provedba.

Stjepan Ćosić obrađuje »Crkveni preustroj i državna uprava u Dalmaciji 1828. godine« (65–80), pojašnjavajući kako je bula *Locum beati Petri* utjecala ne samo na ustroj Katoličke crkve na tim prostorima nego i na društvenu i političku zbilju čitava hrvatskog priobalja. Zamašna organizacija austrijske upravne i sudbene vlasti odvijala se na tragu jozefinizma i imala je centralizacijsko i modernizacijsko obilježje. Govori se o posljedicama takve vlasti na školstvo i obrazovanje klera te o učincima papinske bule na daljnji razvoj crkvene i državne reorganizacije i njihov značajan napredak.

Marko Trogrlić u svojem članku »Preustroj župa u Zadarskoj nadbiskupiji (1828. – 1849.)« (81–101) prikazuje proces preustroja župa na prostoru novouređene dalmatinske crkvene pokrajine, koji je pokrenula austrijska uprava na temelju odredaba bule pape Lava XII. *Locum beati Petri*. Taj dvadesetogodišnji proces bit će okončan donošenjem tzv. Organičkog dekreta od 18. kolovoza 1849. godine, kojim će nanovo biti ustrojani dekanati i župe u Dalmaciji. Autor se u članku osobito bavi odvijanjem toga procesa na prostoru Zadarske nadbiskupije. Na temelju građe iz bečkih arhiva prikazuju se glavne faze toga procesa, planovi, prijedlozi i zaključci, njihovi glavni donositelji i izvršitelji te konačni rezultati preustroja župa na području Zadarske nadbiskupije.

Studija Josipa Vrandečića »Carlo Federico Bianchi – zadarski kanonik i povjesničar (1809. – 1891.)« (102–120) analizira životni put toga zadarskog kanonika, povjesničara i konzervatora. Obrađuje se njegova uloga u životu nadbiskupije na poseban način ističući Bianchijev doprinos u pokretanju katoličkog lista *La Dalmazia Cattolica*. Preko zapisa u Bianchijevoj kronici gradskih crkvenih zbivanja od 1865. do 1890. godine autor se osvrće na crkveni život nadbiskupije, njezina kaptola i katedrale. Rad prikazuje znanstveni profil Bianchija i procjenjuje njegovu ulogu u ambijentu nacionalno podvojenih historiografskih škola.

Slijedi opširan rad Marijana Diklića »Don Ivo Prodan kao svećenik, političar i zastupnik zadarskog kraja« (121–164) u pet posebnih dijelova. Prvi dio govori o podrijetlu, školovanju, misaonom sazrijevanju, zaređenju za svećenika i početnom političkom djelovanju don Ive Prodana (1852. – 1933.). U drugome dijelu raspravlja se o Prodanu kao uglednom pravaškom političaru, a u trećem i četvrtom dijelu kao istaknutom zastupniku zadarskog kraja u Dalmatinskom saboru i Carevinskom vijeću. Peti dio donosi zaključna razmatranja. Don Ivo Prodan u ovoj je raspravi prikazan i kao svećenik i kao političar i kao

dugogodišnji zastupnik zadarskog kraja. Naglašen je kao iznimna osoba u dalmatinskoj i u općehrvatskoj politici zadnjih desetljeća 19. i u prvim desetljećima 20. stoljeća.

Jakov Jelinčić obradio je »Veze Zadarske nadbiskupije i Porečko-pulske biskupije« (165–182). Autor donosi osnovne podatke o svećenicima i klericima koji su iz Zadarske nadbiskupije došli u Istru i ondje se inkardinirali za Porečku biskupiju, odnosno za Porečko-pulsku biskupiju. Glavni izvor podataka su dokumenti koji se čuvaju u Biskupijskom arhivu u Poreču, ali autor naglašava da su potrebna i daljnja istraživanja napose u župnim arhivima te u dokumentima korespondencije zadarskih nadbiskupa i porečko-pulskih biskupa. Ističe se važnost arhivskog fonda Prefekture Istre u Puli iz vremena talijanske fašističke uprave, u kojoj se, također, nalaze podatci o crkvenim osobama sa zadarskog područja s boravkom u Istri, bilo da su pripadale Zadarskoj nadbiskupiji ili Porečko-pulskoj biskupiji. Fond se čuva u Državnom arhivu u Pazinu.

Jure Krišto u svojem radu »Katolička crkva u hrvatskoj politici u 20. stoljeću« (183–218) obrađuje problem uloge Katoličke crkve u hrvatskoj politici u 20. stoljeću. U pet kratkih segmenata: Austro-Ugarska Monarhija, »prva Jugoslavija«, Nezavisna Država Hrvatska, »komunistička Jugoslavija« i Republika Hrvatska, autor obrazlaže utjecaj i značenje Katoličke crkve u Hrvata u vrijeme pet političkih realiteta s pratećim ideološkim predlošcima. Na stranici 219. Zbornika nalazi se »Recenzija radova o povijesti Zadarske nadbiskupije u 20. stoljeću« autora dr. sc. Jurja Kolarića. Kako taj naslov nije u sadržaju Zbornika te se sastoji od jedne stranice na kojoj se ukratko govori o radu nadbiskupa Marijana Oblaka i Damira Magaša iz istog Zbornika, pretpostavka je da je uzrok pogreška u grafičkom prijelomu ili je rad trebao biti objavljen u ovom svesku Zbornika, ali iz nekog razloga do toga nije došlo.

Pavao Kero nam donosi »Pregled povijesti zadarske nadbiskupije od 1918. do 1947. godine« (220–240). Autor to razdoblje naziva najsudbonosnijim za Zadar i Zadarsku nadbiskupiju. U kratkim crtama autor prikazuje događaje koji su odredili, odnosno uzrokovali tadašnje crkveno uređenje i čije će se posljedice dugo osjećati. Autor obrađuje stanje u Zadru i Dalmaciji od dolaska talijanske okupacijske vojske do odlaska nadbiskupa Pulišića sa zadarske nadbiskupske stolice. Progovara o ustrojstvu i životu Crkve u Zadru kao Apostolske administrature te o ukinuću Zadarske metropolije i uspostavi Zadarske nadbiskupije, s posebnim osvrtom na ključni dokument Svete Stolice *Pastorale munus*. Završni dio obrađuje osobe mons. Ivana Borzattija i mons. Petra Dujma Munzanija, prvog nadbiskupa ponovno ujedinjene Nadbiskupije.

Zlatko Begonja obrađuje u radu »Političke prilike u Zadarskoj nadbiskupiji tijekom II. svjetskog rata i prvom poratnom razdoblju« (241–255) odnos politike komunističkih vlasti u ratnom i poratnom razdoblju prema lokalnim crkvenim predstavnicima. Autor tim radom pokazuje kako su u borbi protiv fašističko-nacističke ideologije koalicijski pobjednici, komunistički antifašisti svjesno i promišljeno nametali novi oblik okupacije duha. Razmatrajući postupke komunističkih vlastodržaca prema »neposlušnim« pojedincima i društvenim skupinama inteligencije i klera, koji su u to vrijeme stigmatizirani kao ideološki neprijatelji, autor dokumentirano iznosi teškoće koje su u vrijeme vladavine komunističke ideologije zadesile Crkvu na zadarskom području.

Vrijedan pažnje i daljnjeg proučavanja sadržaja je rad blagopokojnog nadbiskupa mons. Marijana Oblaka »Povijest Zadarske nadbiskupije od 1948. do početka 21. stoljeća«

(256–439). Na gotovo dvjesto stranica mons. Oblak donosi presjek života i povijesnih zbivanja Zadarske nadbiskupije kroz pola stoljeća čiji je svjedok i aktivni sudionik kroz vodstvo te mjesne Crkve i sam bio. U pisanju mons. Oblaka detaljno se prikazuju događaji važni za život Nadbiskupije nakon Drugoga svjetskog rata pa do naših dana. Vrijedna dokumentacija, precizno datiranje i u mnogom osobno sudjelovanje događajima samoga autora daju vrijednu, izvornu i autentičnu građu za taj dio povijesti Zadarske nadbiskupije i daljnja njezina istraživanja, gotovo u vidu kronike i marnog bilježenja događaja. U radu mons. Marijan Oblak obuhvaća gotovo cjelokupno djelovanje institucija unutar Zadarske nadbiskupije, kako pastoralno tako i društveno, kulturno, obrazovno, karitativno, potkrepljujući napisano s trideset i sedam priloga u vidu dokumenata, ugovora, odredaba i ostalih spisa raznih nadbiskupijskih institucija koji su pohranjeni u Arhivu Zadarske nadbiskupije.

Posljednji rad nosi naslov »Okvirni opis suvremenih granica Zadarske nadbiskupije« (440–449), koji potpisuje Damir Magaš. U uvodu autor donosi kratki pregled povijesnih granica Zadarske nadbiskupije s drugim susjednim biskupijama. Slijedi opis suvremenih granica Nadbiskupije: sjeverozapadna granica Jadransko more – Velebit; sjeveroistočna granica na Velebitu; istočna i jugoistočna granica Prevljena – rijeka Krka – Vransko jezero – Prosika – Samogradska vrata – otvoreni Jadran. Na koncu autor donosi egzaktnu geografske koordinate Zadarske nadbiskupije i njezinu ukupnu površinu u kilometrima kvadratnim. Posljednja, 450. stranica, rezervirana je za sadržaj.

Nesumnjivo da ovaj drugi svezak Zbornika, uz već izdani prvi, postaje vrijednom građom za daljnje proučavanje povijesti Zadarske nadbiskupije te kao pomoć istraživačima u njihovim budućim istraživanjima.

Zdenko Dundović

Vodič Arhiva Zadarske nadbiskupije (prir. Oliver MODRIĆ – Josip KOLANOVIĆ),
Državni arhiv u Zadru – Zadarska nadbiskupija, Zadar, 2013., 206 str.

Vodič Arhiva Zadarske nadbiskupije, nastao u suradnji Državnog arhiva u Zadru i Zadarske nadbiskupije, zasigurno je još jedno vrijedno djelo koje će povjesničarima olakšati istraživanje brojnih dokumenata pohranjenih u Arhivu drevne Nadbiskupije zadarske i razumijevanje njezine duge i bogate prošlosti. Vodič broji ukupno 206 stranica. Nakon Sadržaja (5) slijedi Predgovor (7–9) zadarskog nadbiskupa mons. Želimira Puljića, na stranici 10. prikazan je tlocrt episkopalnog kompleksa Zadarske nadbiskupije iz prve polovice 20. stoljeća. Slijedi Izvod iz klasifikacije arhivskih fondova i zbirke Republike Hrvatske (11–12) te popis Arhivski fondovi i zbirke Arhiva Zadarske nadbiskupije (13–15) i Kratice (16). Arhiv Zadarske nadbiskupije (17–24) pruža temeljne informacije o Arhivu: identifikaciju, kontakt, dostupnost i usluge Arhiva te povijest te ustanove. Ujedno se donose odredbe *Zakonika kanonskog prava* o nad/biskupijskim i župnim arhivima, opisuje se zgrada u kojoj se Arhiv nalazi, njegovo građivo i značenje, dopunski izvori Arhiva, obavijesna pomagala i literatura o Arhivu. Sam Vodič kroz arhivske fondove i zbirke (25–206) najbitniji je i ujedno najopširniji dio Vodiča.